

TIEN PUNTENPLAN

GEMEENTEN STIMULEREN KRINGLOOPLANDBOUW

The background of the page is a photograph of a cornfield at sunset. The sun is low on the horizon, creating a bright orange and yellow glow that fills the sky and reflects on the leaves of the corn plants. The corn plants are in the foreground, their green leaves silhouetted against the bright light. The overall mood is warm and natural.

TIENPUNTENPLAN

Kringlooplandbouw biedt vele voordelen voor boeren, consumenten, dieren, biodiversiteit, landschap, bodemvruchtbaarheid en milieu. Zij draagt bij aan het oplossen van het huidige stikstofprobleem en legt meer CO₂ vast dan zij uitstoot.

Kringlooplandbouw betekent het optimaliseren van het bedrijfsrendement in brede zin, zowel economisch als ecologisch en sociaal-maatschappelijk. De kringloopboer maakt zoveel mogelijk gebruik van eigen bronnen en beschikbare bronnen in de regio, in evenwicht met en met respect voor de natuurlijke omgeving. Hierdoor heeft kringlooplandbouw een positief effect op bodem-, lucht-, water- en natuurkwaliteit, en op landschap, dierenwelzijn en klimaat.

De Natuur en Milieufederatie Utrecht en Caring Farmers vinden het van belang om met elkaar in te zetten op het sluiten van de kringlopen in de landbouwsector. We horen vaak wat de minister moet doen, of de provincie. Maar ook gemeenten kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van deze ambitie. In dit 10-puntenplan doen we suggesties.

Al jaren staat in verschillende adviezen en beleidsstukken dat de kringlooplandbouw de toekomst heeft. Zie bijvoorbeeld het [bericht van minister Schouten](#) uit 2018, het [rapport Kringlooplandbouw in de praktijk](#) – Analyse en aanbevelingen voor beleid van onderzoeksbureau Louis Bolk uit 2019 en de [Landbouwvisie van de provincie Utrecht](#) uit 2018.

Vanaf de jaren '60 is sterk gestuurd op intensivering van de landbouw. Dit leverde een landbouwsector op die niet alleen Nederland kon voeden, maar ook veel voor de export produceerde. Dit gaf problemen, met onder meer grote mestoverschotten in Nederland en uitputting van grondstoffen elders op de wereld. Ook de welbekende stikstofcrisis is hiervan een gevolg. De uitspraken van de Raad van State (2019) over het gevoerde stikstofbeleid onderstrepen de noodzaak van een transitie naar kringlooplandbouw.

Door de coronacrisis zijn veel consumenten gezond voedsel van dichtbij meer gaan waarderen. Met dit groeiend bewustzijn lijkt het moment aangebroken om een circulair landbouwsysteem te realiseren.

Boeren en tuinders willen vaak de omschakeling naar kringlooplandbouw wel maken, maar hebben hier ook andere partijen voor nodig. Zo zijn private partijen als banken, toeleveranciers, afnemende ketenpartijen en consumenten zeer belangrijk. Ook terreinbeherende organisaties, maatschappelijke organisaties en uiteraard consumenten hebben een rol.

Maar markt en samenleving kunnen het niet alleen. Ook regels, regelingen en ondersteuning door overheden zijn nodig. Het is van belang dat niet alleen Europa, het Rijk en provincies richting geven, maar ook gemeenten bijdragen. Dit kunnen ze doen door:

- te zorgen dat er gronden beschikbaar komen
- richting te geven via Omgevingsvisie, Omgevingsplan en Omgevingsverordening,
- duurzaam pachtbeleid op te stellen waardoor boeren de kringloop sluiten,
- samenwerking in de regio aan te wgaan
- bij te dragen aan marktontwikkeling door vraag naar duurzame landbouwproducten te creëren.

Als alle partijen in onze provincie bijdragen, wordt de provincie Utrecht een aantrekkelijke plek voor duurzame bedrijven en ontstaat een schone, gezonde en aantrekkelijke provincie!

Onze zoektocht naar de mogelijkheden die gemeenten hebben om hun bijdrage te leveren aan de transitie naar kringlooplandbouw, was op sommige punten behoorlijk complex. We duiden in dit document een aantal richtingen. Richtingen die we samen, met boeren en de omgeving, verder kunnen vorm geven. Onze oproep aan gemeenten is: laat u inspireren door deze 10 punten, en zoek vooral ook de ruimte in de invoering van de nieuwe Omgevingswet.

Het is in onze ogen niet meer dan logisch dat de toekomstige kringlooplandbouw ook in sterke mate natuurinclusief zal zijn. Eveneens zal de biologische (dynamische) landbouw een belangrijke rol gaan spelen (zie kaders).

Voor gemeenten is een belangrijk aandachtspunt dat er voldoende capaciteit is in de organisatie om zaken voortvarend op te pakken!

Doet u ook mee?

Wij trekken graag samen met u op!

Joris Hogenboom,
Directeur NMU

Ruud Zanders,
voorzitter Stichting Caring Farmers

Caring Farmers is in de zomer van 2019 opgericht en is een nieuwe boerenbelangenbehartiger voor boeren die op weg zijn naar een natuurinclusieve kringlooplandbouw. Caring Farmers is een stichting die tot doel heeft om relaties te leggen en verbindingen te maken tussen de aangesloten boeren en tuinders en dierenartsen, consumenten, ketenpartners, wetenschappers en NGO's om samen sneller tot een natuurinclusieve kringlooplandbouw te komen.

De **Natuur en Milieufederatie Utrecht** werkt samen met bewonersorganisaties, ondernemers en overheden aan een mooie en duurzame provincie Utrecht. We geven kwetsbare waarden een stem, en nemen initiatieven voor het verduurzamen van onze provincie. Zo lanceerden we eind 2017 met partners het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur, waarvan nu het uitvoeringsprogramma loopt. Ook zetten we ons in voor de circulaire economie in onze provincie. Deze twee doelen komen samen in de kringlooplandbouw.

DE PRINCIPES VAN KRINGLOOPLANDBOUW IN HET KORT

CONCREET BETEKENT KRINGLOOPLANDBOUW DE VOLGENDE DINGEN:

GRONDGEBONDEN

Waar mogelijk grondgebondenheid op bedrijfsniveau; dit is realistisch voor melkveebedrijven en fruittelers. Bij een grondgebonden bedrijf is er een kringloop van mineralen. Gras en maïs worden bijvoorbeeld aan het vee gevoerd en de mest van het vee voedt een gezonde en vruchtbare bodem. Door deze kringloop is geen transport van ruwvoer en mest noodzakelijk. Daar waar het niet mogelijk is de kringloop op bedrijfsniveau te sluiten, gaan bedrijven in elkaars naaste omgeving samenwerken om met elkaar de kringloop te sluiten.

CIRCULAIR OP REGIONIVEAU

Intensieve veehouderijen zijn circulair op regioniveau. Dat betekent dus voer uit de regio halen en het regionaal benutten van de mest als voedingsstof voor de bodem. Daarnaast kunnen reststromen van de industrie dienen als grondstof voor de veehouderij. De definitie van 'regio' is willekeurig, maar hoe kleiner hoe beter vanuit het oogpunt van transport en energie. Het streven ligt wat ons betreft op niveau van de Gelderse Vallei, de Provincie Utrecht of eventueel Utrecht met omliggende provincies. Het principe is 'dichtbij wat dichtbij kan, ver wat (voorlopig nog) ver weg moet'. Zolang export van landbouwproducten plaatsvindt, zal ook import van voedingsstoffen nodig zijn.

REGIONAAL VOEDSEL

Zo veel mogelijk regionale afzet van de in Utrecht geproduceerde voedingsmiddelen, wat bijdraagt aan een provincie Utrecht die zelfvoorzienend is. Hier ligt dus een grote rol voor afnemers. Zij zijn de uiteindelijke consument, die te bereiken is via boerenmarkten, maar ook via bijvoorbeeld horeca, supermarkten en bedrijfsrestaurants.

REGIONAAL GEBRUIK MESTSTOFFEN

Regionale afzet van mest als voedingsstof voor planten. Stoppen met het gebruik van kunstmest. Inzet op gebruik van menselijke mest en urine. En stikstof uit de lucht halen, bijvoorbeeld door vlinderbloemigen aan te planten zoals lupine of klaver.

GEEN CHEMISCHE BESTRIJDINGSMIDDELEN

Voorkom het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Er is een grote kans dat deze terecht komen in de natuur om de landbouwgebieden heen. Daarnaast tast het ook het dierlijke leven rond de agrarische gebieden aan.

DUURZAME BODEM

Beheer van de bodem als duurzame hulpbron:

- Bodems die beter water vast kunnen houden
- Onderhouden en zo nodig versterken van het organische stofgehalte in de bodem en het bodemleven.

KRINGLOOP EN BIOLOGISCH (DYNAMISCH)

Voor het bereiken van doelen is een goede monitoring van belang. De biologische landbouw is een sector die veel van de principes van de kringlooplantbouw al in zich heeft – maar niet alle. Het is duidelijk waar deze sector voor staat, er is regelgeving over en een controle- en monitoringssysteem. Daarom ligt het voor de hand om in het stimuleren van de kringlooplantbouw de biologische (of biologisch-dynamische) sector een prominente plek te geven.

NATUURINCLUSIEVE KRINGLOOPLANDBOUW

Kringlooplantbouw gaat over het sluiten van kringlopen in de agrarische bedrijfsvoering. Wanneer boeren ook maatregelen nemen om de natuur te herstellen en onderhouden, spreken we van natuurinclusieve kringlooplantbouw.

KRINGLOOPLANDBOUW -> KRINGLOOPVOEDSELSTEEEM

Om de kringlooplantbouw te kunnen realiseren, speelt de consument een grote rol. In feite gaat het dan om een circulair voedselsysteem. Wanneer mensen consumeren wat er in hun cirkel wordt geproduceerd en de (voedingsstoffen uit) menselijke mest en urine terug gaan naar de boer/tuinder, kunnen we de kringlopen echt sluiten.

ZORG VOOR GROND

WIL DE KRINGLOOPLANDBOUW GROEIEN, DAN MOET ER GROND BESCHIKBAAR KOMEN VOOR UITBREIDENDE EN NIEUW STARTENDE DUURZAME BOEREN.

Duurzame, biologische **melkveehouders** hebben, naast graslanden voor het weiden van hun koeien, ook akkerland nodig om graan te telen. Nu gebruiken ze soms percelen van terreinbeherende organisaties, zogenoemde natuurakkers. Maar ook bij andere boeren ontstaat nu vraag naar lokaal en duurzaam geproduceerd graan.

Duurzame **akkerbouwers en tuinders** gaan minder intensief telen, met meer 'rustgewassen'. Ze hebben daardoor meer grond nodig.

En uiteraard hebben nieuw **startende kringloopboeren** grond nodig.

Gemeenten kunnen op drie manieren zorgen voor grond voor kringloopboeren:

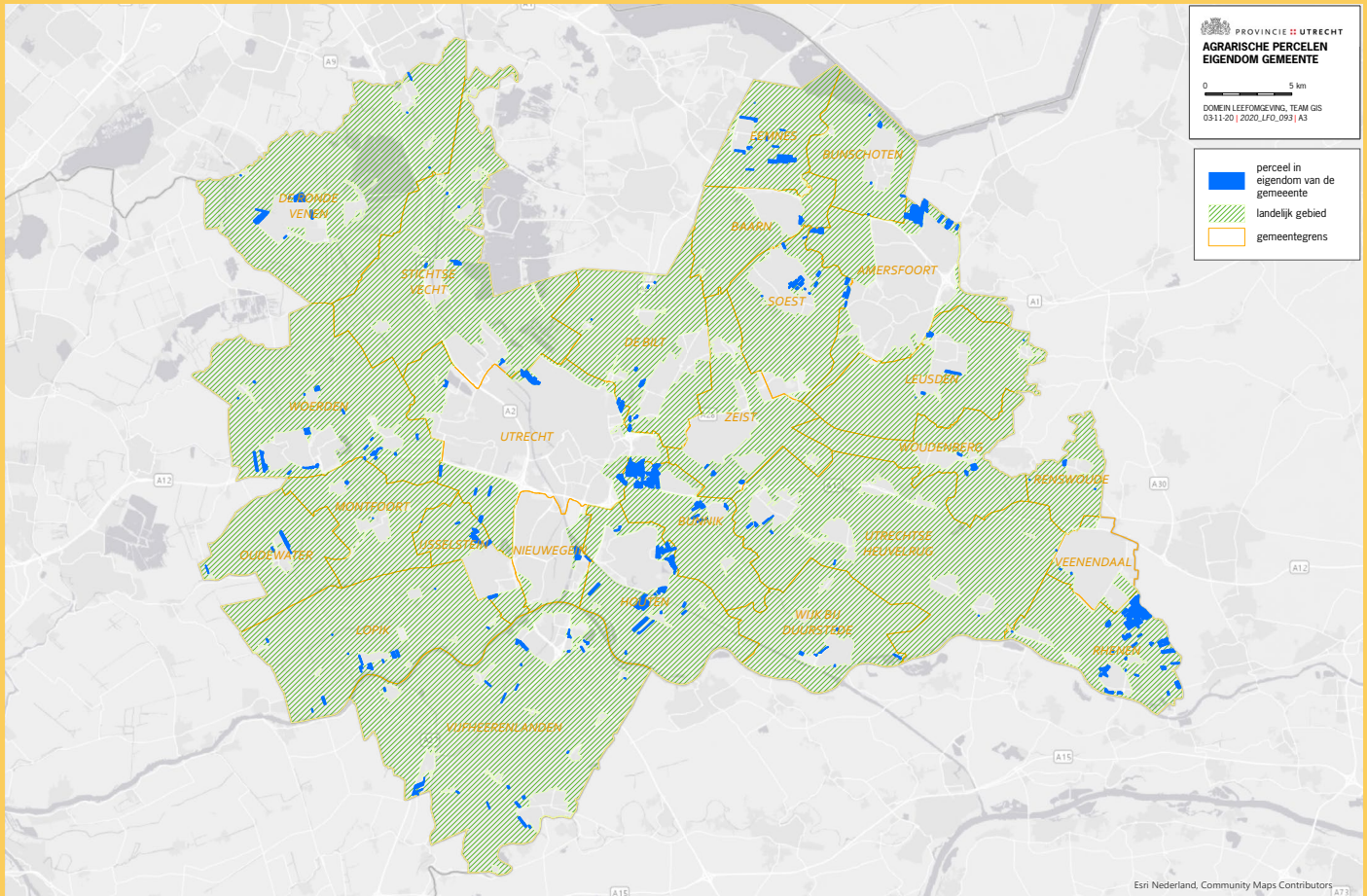
1. DUURZAAM PACTBELEID VOOR EIGEN GRONDEN

Wanneer u als gemeente zelf grond in eigendom heeft, stel dan duurzaam pachtbeleid op. Stel voorwaarden op gebied van duurzaamheid van het boerenbedrijf. Weeg in het pachtbeleid inspanningen op het gebied van bodemkwaliteit, waterkwaliteit en biodiversiteit mee, verbind deze als voorwaarden aan de uitgifte van gronden en stem de pachtprijs daarop af. Neem de principes uit de biologische en biologisch-dynamische landbouw op als uitgangspunt in het pachtbeleid, maar sta ook open voor boeren die in kleinere stappen toewerken naar verduurzaming.

Niet alle gemeenten, ook provincies en waterschappen kunnen als verpachter eisen stellen aan het gebruik van gronden, of via de pacht(prijs) duurzaamheid stimuleren. Er zijn verschillende varianten:

- Vrijwillige of verplichte voorwaarden. Bij vrijwillige voorwaarden geeft u een stimulans door een lagere pachtprijs te rekenen naarmate de boer meer inzet op duurzaamheid. Dat kan bij geliberaliseerde pacht en bij voorkeur bij vrije prijsvorming. Het kan ook bij erfpacht.
- Werkt u met de reguliere pachtprijs, dan mag u daar 10% naar boven of naar beneden vanaf wijken als u duurzaamheid wilt stimuleren. Dan is uw ruimte 20% van de pachtprijs per hectare. Bij geliberaliseerde pacht kunt u dat principe afdwingen. Bij reguliere pachtcontracten kan dat op basis van vrijwilligheid.

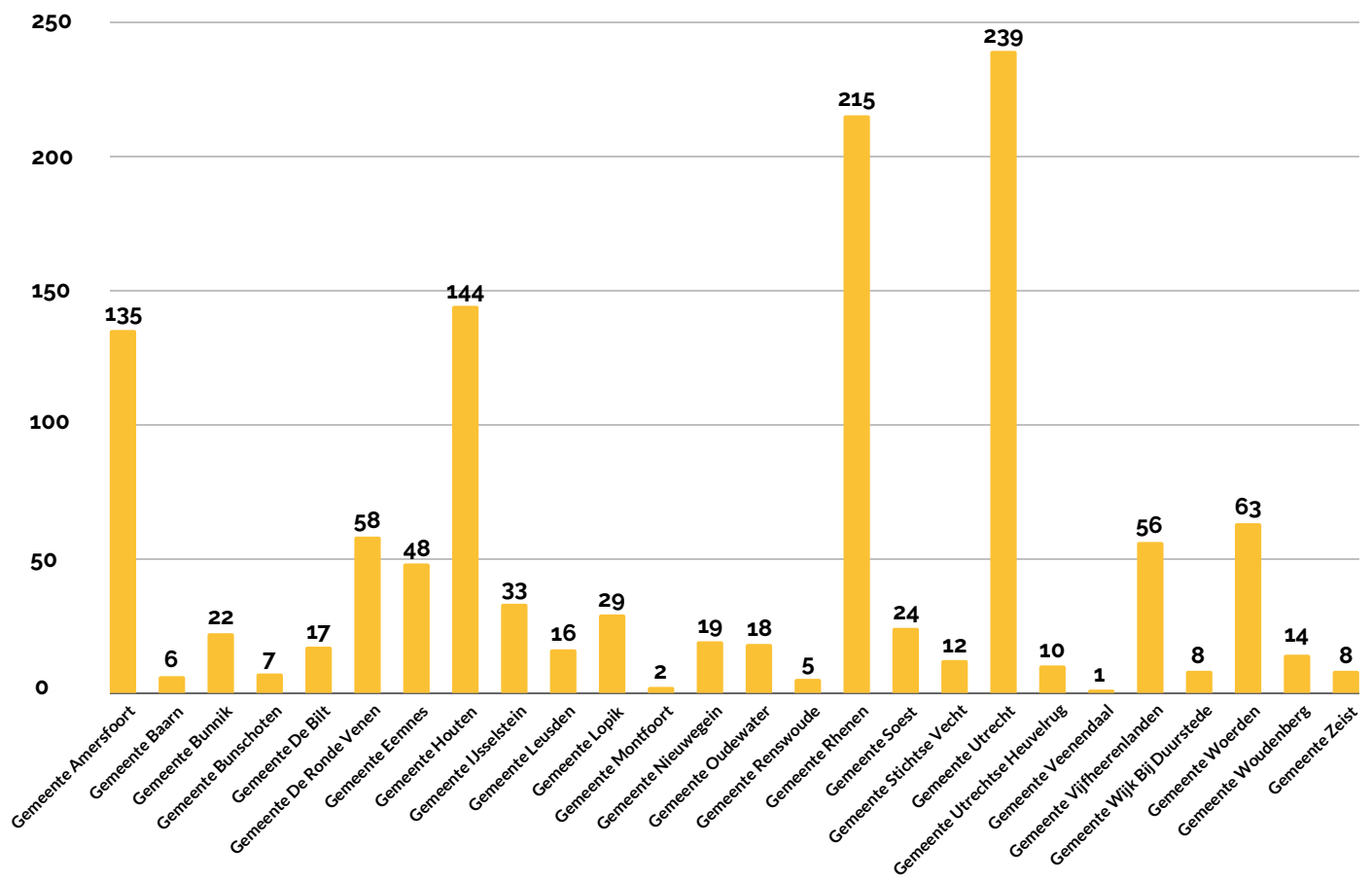
KAART - AGRARISCHE GRONDEN IN GEMEENTELIJK EIGENDOM

Bron Provincie Utrecht

AANTALLEN HECTARES IN AGRARISCH GEBRUIK - EIGENDOM PER GEMEENTE

TOTAAL 1223

VOORBEELDEN DUURZAAM PACTBELEID

[De gemeente Assen heeft in september 2020 beleid vastgesteld met daarin de principes van duurzame pacht.](#) Zo komt er een verbod op de teelt van bollen, lelies en uien, omdat deze teelten veel gewasbeschermingsmiddelen nodig hebben. Gewassen moeten voor 1 november gerooid worden. Grasland mag niet worden gescheurd. En er mogen niet vaker dan eens in de vier jaar aardappels op een perceel, om bodemziektes te beperken en gewasbescherming terug te dringen. Verder zijn er maatregelen waar pachters uit kunnen kiezen. Als pachters meteen al meer duurzame regels uit het pakket toepassen dan vereist is, krijgen ze korting op de pachtprijs.' Hiermee wil Assen de verduurzaming van grond de komende jaren stimuleren. In Assen gaat het alleen om de eenjarige pacht. Daar is ieder jaar sprake van nieuwe contracten.

[De provincie Noord-Brabant werkt met certificaten:](#) grotere inspanningen worden beloond met een lagere pachtprijs. Bij de beoordeling van een inschrijving wordt meegewogen of en in welke mate de bedrijfsvoering van potentiële pachters voldoet aan de gestelde eisen van duurzaamheid. Het laatste wordt bepaald aan de hand van certificaten. Het gaat om bestaande certificaten, die de bedrijven eerder al hebben ontvangen en die op het moment van inschrijving geldig zijn. Ondernemers met certificaten maken daardoor meer kans op gunning van pachtgronden.

De provincie Noord-Brabant (en ook gemeenten in het Oosten van het land) heeft een [verbod op glyfosaat](#) ingevoerd in haar pachtvoorwaarden. 'Noord-Brabant mag een boer die kortdurend grond pacht van de provincie verbieden de omstreden onkruidverdelger glyfosaat (Roundup) te gebruiken. Dat heeft een rechter bepaald. Een andere manier is om een stimulans te geven (pachtkorting) voor boeren die vanggewassen (groenbemesters) mechanisch onderwerken.'

Handreiking duurzame gronduitgifte: in 2017 ondertekenden Groen Ontwikkelfonds Brabant, provincie Noord Brabant, de terreinbeherende organisaties en waterschappen het [ambitiestatement 'Verduurzaming Gronduitgifte'](#). Diverse gemeenten sloten zich aan. In oktober 2020 is een handreiking opgesteld waarin de ervaringen en lessen gedeeld worden.

2. ZORG VOOR BESCHIKBARE GROND

Benut lopende of nieuw op te starten gebiedsprocessen en werk samen met partijen zoals de provincie, andere gemeenten, de landbouwsector en natuurorganisaties.

Gebiedsprocessen vormen een instrument om integrale doelen in het landelijk gebied te realiseren. Vaak is de provincie Utrecht de regisseur van zulke processen. De komende jaren zullen opgaven zoals stikstof, klimaat, duurzame landbouw en recreatie leiden tot nieuwe gebiedsprocessen. De nieuwe Nota Grondbeleid geeft de provincie mogelijkheden om hierbij ook grondinstrumenten in te zetten. Gemeenten spelen een belangrijke rol in gebiedsprocessen of kunnen zelf het initiatief hiertoe nemen. Vaak kennen ze de wensen van ondernemers. Gemeenten kunnen in gebiedsprocessen uitdragen dat ze kringlooplandbouw willen stimuleren en dat onderbouwen in de Omgevingsvisie. Bij een kavelruil kunnen ze bijvoorbeeld grond toebedelen aan boeren die aantoonbaar werken aan kringlooplandbouw.

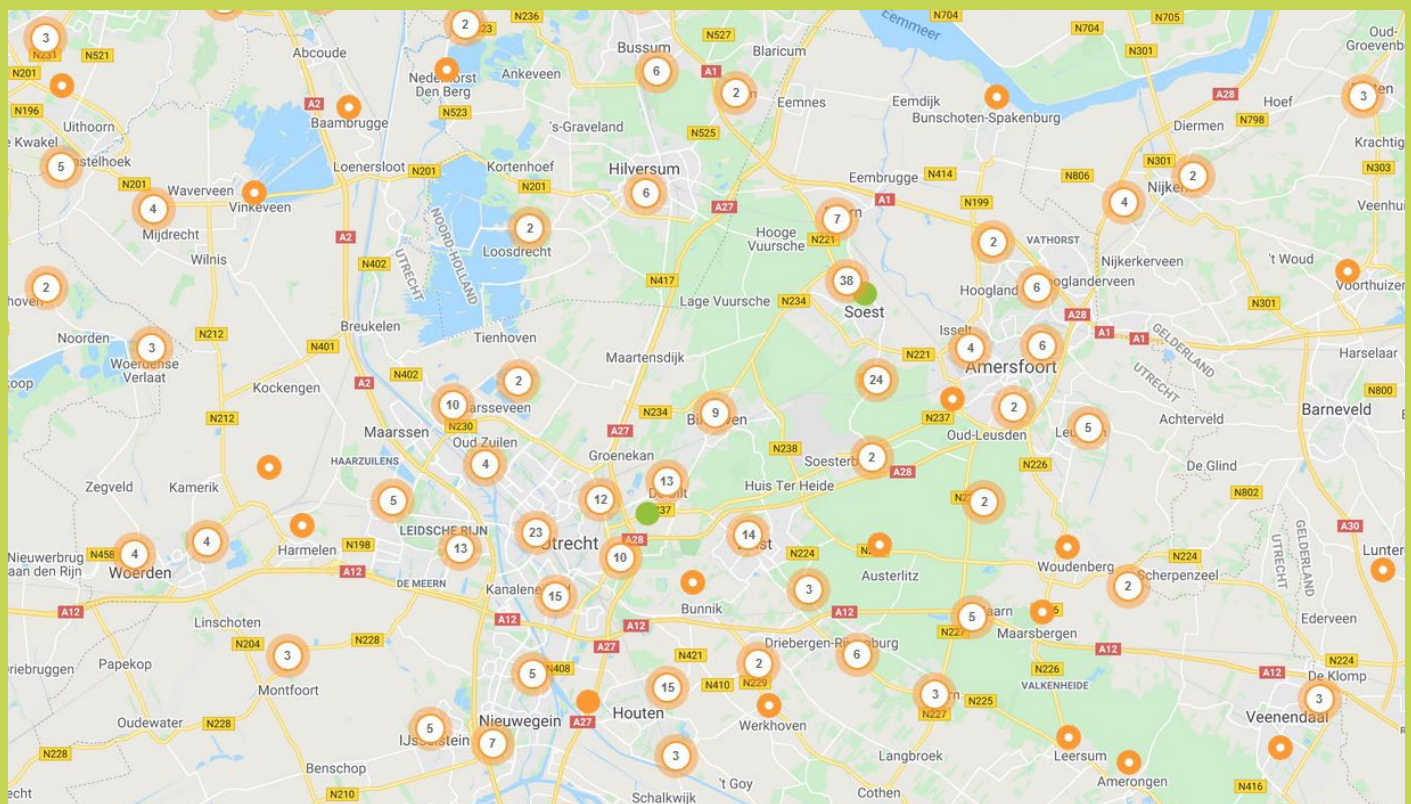
Zoek samenwerking met maatschappelijke initiatieven voor duurzame landbouw

Partijen als Herenboeren, Land van Ons en Aardpeer zijn voor gemeenten interessante partijen om samen de kringlooplandbouw te stimuleren. Ondersteun boeren die met deze initiatieven (willen) samenwerken, en help deze initiatieven bij het vinden van de juiste boeren. Stel gronden langdurig beschikbaar aan deze initiatieven en boeren, bijvoorbeeld in de vorm van erfpacht of reguliere pacht, of toedeling / verkoop via gebiedsprocessen. Denk ook aan het beschikbaar stellen van gemeentelijke gronden die bestemd zijn voor woningbouw maar waar voorlopig nog niet gebouwd gaat worden. En aan het (tijdelijk) bestemmen van leegstaande (kantoor)gebouwen voor het telen van gewassen (verticale landbouw). Door gewassen in meerdere lagen boven elkaar te telen is duurzame, efficiënte en volledig gecontroleerde teelt mogelijk.

BURGERINITIATIEF HERENBOEREN

[Herenboeren](#) zijn samen eigenaar van een boerenbedrijf, en zetten samen met 'hun' boer de koers uit. De leden van de coöperatie bepalen onder andere wat ze willen eten en hoe het voedsel wordt geproduceerd. Een bestuur vertegenwoordigt de

leden. Al het eetbare dat de boerderij voortbrengt, wordt verdeeld onder de leden. Zo kun je als lid dus rekenen op verschillende soorten groenten, fruit, kruiden, graan, eieren, vlees en vleeswaren.

: Aantallen geïnteresseerde burgers

: Reeds gerealiseerde Herenboeren

BURGERINITIATIEF LAND VAN ONS

Deze [coöperatie](#) heeft als doel het verdwenen leven van het boerenland weer terug te brengen door landbouwgrond op een ecologisch duurzame manier te beheren. Initiatiefnemers en leden komen zélf in actie. Zij kopen landbouwgrond aan en laten deze bewerken door boeren die natuurvriendelijke methoden gebruiken.

INITIATIEF AARDPEER

[Aardpeer](#) is een initiatief waarbij toegang tot grond voor natuurinclusieve boeren centraal staat. Er zijn veel vernieuwende voedselinitiatieven zoals CSA (Community Supported Agriculture) tuinderijen, voedselbossen, én boeren die hun bedrijf in transitie willen brengen, die op zoek zijn naar landbouwgrond voor hun duurzame initiatief. Aardpeer helpt ze daarbij. Aardpeer zet de ambitie van de boer (of voedselinitiatief) centraal en koopt landbouwgrond die ze verpacht aan deze initiatieven voor een pacht die is gebaseerd op het voortbrengend vermogen van de grond.

3. TOON AMBITIE IN OMGEVINGSVISIE, OMGEVINGSPLAN EN OMGEVINGSVERORDENING

Verwoord in gemeentelijke omgevingsvisies, omgevingsplannen en omgevingsverordeningen de juiste ambitie. Daardoor wordt kringlooplandbouw het nieuwe normaal, en komen er dus gronden beschikbaar voor kringloopboeren.

Neem in de gemeentelijke omgevingsvisie beleidsdoelen op, die passen bij de biologische en natuurinclusieve kringlooplandbouw. De gemeente kan sturen op bijvoorbeeld extensivering van de landbouw, het bieden van ruimte voor water of het stimuleren van biologische landbouw.

Vertaal deze beleidsdoelen in het gemeentelijk Omgevingsplan. Neem hierin concretere zaken op zoals 'jaarlijks 10% meer biologische landbouw' (op weg naar het Europese doel 25% biologische landbouw in 2030), 'reductie van uitstoot ammoniak met X % per jaar', 'het aanleggen van landschapselementen en ecologische verbindingzones', ed

Geef in de omgevingsverordening aan hoe de doelen behaald gaan worden. Bijvoorbeeld door te bepalen dat landbouwbedrijven niet méér dieren mogen gaan houden (stand still beginsel), het gebruik van bestrijdingsmiddelen te verbieden, aan te geven waarvoor vrijkomende gronden te gebruiken zijn. Zo kunt u bijvoorbeeld zeggen dat het huidige gebruik niet intensiever mag worden.

Bied ruimte voor omschakeling van veehouderijen naar tuinbouw en akkerbouw. Om een duurzaam landbouwsysteem te bouwen, met een zo klein mogelijk landgebruik, is een transitie naar minder dierlijke eiwitten en meer plantaardige eiwitten noodzakelijk. Dit stelt professor Imke de Boer van Wageningen University & Research.

Gebruik de experimenteerruimte in de omgevingswet om zo goed mogelijk te sturen op het ontstaan van de kringlooplandbouw. In de omslag naar kringlooplandbouw lopen vernieuwers voorop. Zij delen kennis en ervaring en inspireren andere veehouders om ook stappen te zetten. Om hen meer ruimte te geven stelt minister Schouten innovatie- en experimenteerruimte beschikbaar en kijkt zij naar de mogelijkheden om wet- en regelgeving te vereenvoudigen. Hierdoor wordt het mogelijk te experimenteren met nieuwe vormen van ruimtelijk beleid en/of het creëren van living labs of broedplaatsen.

Om kringlopen op melkveebedrijven te sluiten, is het belangrijk dat alle mest op eigen land wordt gebruikt. Daarvoor is sturing op veebezetting wenselijk. Hiervoor wordt het criterium grootvee-eenheid per ha gebruikt (bijvoorbeeld 2,5 GVE/ha) Maar dit is minder geschikt, want de melk- en mestproductie zijn niet begrensd per GVE. Daardoor kunnen melkveehouders veel meer mest (stikstof en fosfaat) produceren dan zij zelf gebruiken en moeten zij het overschot afvoeren. Adviesbureau CLM adviseert daarom het criterium graasdier-eenheid (GDE) te gebruiken. Dat criterium houdt namelijk wél rekening met melk- én mestproductie. Een norm van 3 GDE per ha is dan passend.

Bron: Boerderij 2015

'Melkveewet begrenst groei veestapel niet'

Culemborg - De groei van de melkveehouderij wordt nauwelijks begrensd door de melkveewet.

Het nationaal fosfaatplafond zal binnen vijf jaar overschreden zijn. Gevolg daarvan is dat Dijkzwa een stelsel van dierrechten voor de melkveehouderij alsnog zal invoeren. Dat stelt CLM Onderzoek & Advies.

CLM verwacht negatieve effecten op het milieu en weidegang met het einde van de melkquotering in zicht en nog enkel de melkveewet. Snelle invoering van de uitvoeringsmaatregel grondgebondenheid (AMvB) is essentieel, zegt onderzoeker Frits van der Schans. CLM pleit in de AMvB voor veel strengere normen voor de intensieve melkveehouderijen.

De LEI-studie waarop de AMvB is gebaseerd, geeft geen goed beeld van de economische effecten op de grondgebonden melkveehouderij, vindt Van der Schans.

ZORG VOOR VERBREIDING EN VERNIEUWING

Een landbouwbedrijf dat inkomsten kan gaan halen uit andere bedrijfsprocessen dan alleen voedselproductie (verbreding), kan extensiveren en dan de principes van de kringlooplandbouw toepassen. Verkoop aan huis is een belangrijke neventak.

4. VERBREIDING EN VERNIEUWING BEDRIJFSVOERING

Faciliteer verbreding en vernieuwing in de agrarische sector. Houd daarbij scherp in de gaten dat het agrarisch bedrijf de basis blijft.

Sta bijvoorbeeld recreatie, ateliers voor schildercursussen, kantoorunits in de stal, zorgfaciliteiten en campings toe. Sta open voor innovaties in het bedrijf, zoals insectenteelt, verticaal boeren, andere (serre-, ronde) stallen met meer ruimte voor de dieren. Ook opwekking van duurzame energie,

bijvoorbeeld door een zonneveld, zou mogelijk moeten zijn. Verbind aan een zonneveld voorwaarden, zoals aankleding van het terrein met landschapselementen en het delen van de opbrengsten met de omgeving.

Voorkom wel wildgroei van zonnevelden terwijl daken grotendeels onbenut blijven. Maak bij vorming van beleid gebruik van de [constructieve zonneladder van de Natuur en Milieufederaties](#).

Huisverkoop: Maak huisverkoop mogelijk. Korte ketens zorgen voor een betere prijs voor de producten van de boer. Stimuleer dat deze korte(re) ketens ontstaan door belemmerende wetgeving zo veel mogelijk te schrappen.

5. MAAK OPSTART NIEUWE KRINGLOOPBEDRIJVEN MOGELIJK

Om de kringlooplandbouw te laten groeien, is het nodig dat er meer tuinderijen ontstaan. Vooral groentetelers zijn er in de provincie Utrecht nu nog weinig. Ondersteun daarom ondernemers die een duurzame tuinderij willen beginnen en hierbij aanlopen tegen ruimtelijke belemmeringen.

Beginnende ondernemers lopen vaak aan tegen bezwaren die zijn gebaseerd op regels uit de lopende bestemmingsplannen. Soms mag een bedrijf met slechts één hectare grond geen kleine maatregelen nemen om de bedrijfsvoering aantrekkelijker en/of diverser te maken.

GEEF HET GOEDE VOORBEELD

Het succesvol omschakelen naar kringlooplandbouw is onder andere afhankelijk van een groeiende vraag naar de duurzame producten die zij maakt. Het gaat om wat de consument uiteindelijk kiest. Gemeenten kunnen een rol spelen in het creëren van vraag naar duurzame landbouwproducten. Ook het duurzaam benutten van organisch materiaal van gemeenteground is een steun in de rug van de kringlooplandbouw.

6. KOOP DUURZAAM EN LOKAAL IN

Geef als gemeente het goede voorbeeld op gebied van duurzaam inkopen. Formuleer heldere criteria.

Schakel als gemeente over op 60-100% biologisch inkopen om de kringlooplandbouw te stimuleren. Tevens kunt u zoveel mogelijk lokaal inkopen. Omdat kringlooplandbouw uiteindelijk zal leiden tot meer plantaardige producten en minder dierlijke consumptie, past het ook om te sturen op vegetarische en veganistische producten in het assortiment.

Het is belangrijk dat de gemeente met haar catering en medewerkers afspraken maakt over het voedselaanbod in bedrijfsrestaurant en bij gemeentelijke bijeenkomsten. De gemeente kan dit ook breder in de gemeente stimuleren (bijvoorbeeld scholen, verpleeghuizen, etc.). De gemeente kan ook het idee van een Meatless Monday en Vegan Friday omarmen en uitdragen.

GOODFOODCLUB.NU

[De GoodFoodClub](http://DeGoodFoodClub.nl) is een landelijke campagne waarmee de Natuur en Milieufederaties lokale duurzame boeren en hun producten promoten. Op de site zijn alle verkooppunten te vinden waar de mooiste en meest duurzame streekproducten verkocht worden. De Natuur en Milieufederaties promoten deze

duurzame aanbieders bij 'groene' consumenten, horeca, gemeenten en provincie. Het doel is om het aandeel duurzame landbouw in de gemeenten en provincies te vergroten. Via sociale media, films, radio en tv worden inhoudelijke onderwerpen gedeeld en de verkoop gestimuleerd.

7. BENUT BIOMASSA HOOGWAARDIG

Bij het beheer van gemeenteground komen vaak grote hoeveelheden maaisel vrij. Geef deze groene reststromen aan boeren of bedrijven die dit hoogwaardig kunnen verwerken tot bijvoorbeeld compost of bokashi (gefermenteerd organisch materiaal). Hierdoor ontstaat minder afval en blijven waardevolle grondstoffen in de keten.

Als gemeente produceert u zelf biomassa, in de vorm van (berm)maaisel. Ondanks de waarde hiervan als grondstof wordt dit nog vaak afgevoerd als afval. Door het maaisel hoogwaardig te laten verwerken en toe te passen als bodemverbeteraar of meststof kunt u als gemeente bijdragen aan het sluiten van lokale kringlopen en het bevorderen van duurzame landbouw.

Allereerst zouden boeren een rol kunnen spelen in het schoonhouden van de bermen (tegen betaling) en het maaisel direct kunnen benutten in hun bedrijfsvoering.

Als benutten door boeren niet kan, is verwerken tot compost een optie. Het maken en toepassen van compost of bokashi is lang niet overal toegestaan. Zorg dat u samen met de omgevingsdienst de mogelijkheden en voorwaarden bespreekt en hindernissen uit de weg helpt, om te zorgen dat uw biomassa hoogwaardig verwerkt en toegepast kan worden. Eis daarnaast deze hoogwaardige verwerking bij de aanbesteding van de groendiensten, of neem daarin op dat u het maaisel graag terugneemt.

Kwalitatief goede compost, gemaakt van onder andere groenafval uit de openbare ruimte van gemeenten

WERK SAMEN

Zoals in de inleiding al is aangestipt, kan geen enkele speler de omschakeling naar kringlooplandbouw alleen voor elkaar krijgen. Daarom ligt het voor de hand om regionaal samen te werken. Als gemeenten onderling, maar vooral ook met partners uit de private en non-profitsector. Met verkorte ketens tussen 'land en klant' profiteren de boer én de consument financieel.

8. ONDERSTEUN LOKALE BURGERINITIATIEVEN, VERKORT DE KETENS

Steun lokale burger-voedsel- en landbouw-initiatieven die zich inzetten om lokaal gezond en milieuvriendelijk geproduceerd voedsel beter beschikbaar te maken. Een wekelijkse streekmarkt hoort bijvoorbeeld tot de mogelijkheden. Tevens

kunnen gemeenten duurzaam geproduceerd voedsel promoten en daarmee ketens verkorten. Zij dragen zo bij aan vergroting van het marktaandeel van biologische en kringloopbedrijven.

Lokaal burgerinitiatief Biltsheerlijk

[Burgerinitiatief Biltsheerlijk](#) wil milieuvriendelijk geproduceerd voedsel de normaalste zaak van de gemeente De Bilt maken.

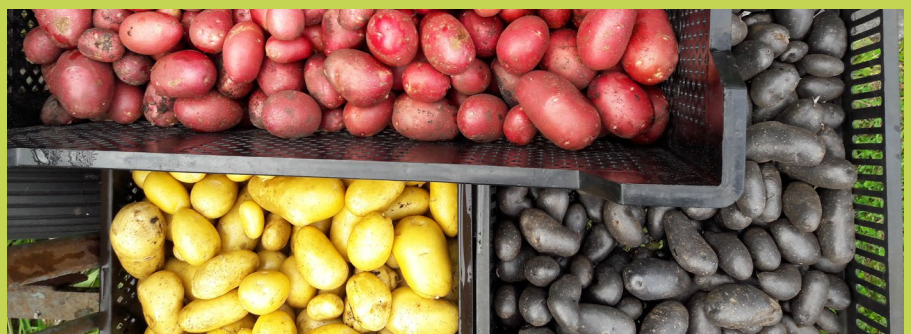
Lokale buurtsuper in Everdingen

[De buurtsuper in Everdingen](#). Deze buurtwinkel verkoopt kruidenierswaren, groente, fruit, zuivel, vleeswaren en diverse streekproducten. Zo komen biologische seizoensgroenten van het eigen Landgoed Everstein in Everdingen, brood en gebak uit Maarsbergen, kazen uit Vianen, sappen uit Schoonrewoerd en de reusachtige biologische eieren uit Hagestein.

De wekelijkse streekmarkt in Woerden

De wekelijkse streekmarkt in Woerden is een mooi voorbeeld van een initiatief dat de keten tussen land en klant verkort.

9. BETREK HORECA EN BEDRIJVEN

Zoek de samenwerking met private partijen om de transitie naar kringlooplandbouw mogelijk te maken. Tedenkenvalt aan de lokale horeca, bedrijven, scholen, inwoners, Nodig hen uit mee te doen aan activiteiten

die bijdragen aan het sluiten van de lokale/regionale voedselkringloop. Zoals duurzaam en lokaal inkopen. Sluit een duurzaamheidsconvenant af met deze partijen en bespreek regelmatig de voortgang.

VOORBEELD ALMERE

De gemeente Almere en Provincie Flevoland werken samen met Smaackmakers en Greendish aan een langetermijnaanpak voor een duurzame en gezonde voedselomgeving. Samen met horecaondernemers en cateringlocaties in Almere Centrum worden stappen gezet om meer gezond en duurzaam aanbod te creëren. Er wordt in fasen toegewerkt naar een voedselomgeving die de burger, de werknemer, de bezoeker, de gast, de consument en de reiziger, inspireert en faciliteert in het maken van duurzame en gezonde voedselkeuzes.

10. REGIONAAL PROGRAMMA STIMULEER ONDERLINGE SAMENWERKING

Werk samen in de regio. Bijvoorbeeld in verband van Utrecht West, Kromme Rijn of regio Amersfoort. Zet een programma op om kringlooplandbouw te stimuleren. Betrek landbouwbedrijven en (recreatie) ondernemingen en hun belangenbehartigers zoals LTO en agrarische collectieven. Sluit convenanten met de sector, zoals in Houten rond spuitvrije zones.

Om kringlopen in akker- en tuinbouw en fruitteelt te sluiten, is het nodig om mest uit de directe omgeving te gebruiken. Ook bruikbaar is fosfaat dat gewonnen is uit rioolzuivering. Zie het voorbeeld van o.a. Waterschap Rivierenland.

Zorg voor samenwerking tussen boeren onderling, zodat beschikbare mest terechtkomt op bedrijven in de omgeving die mest nodig hebben voor het telen van gewassen. Zorg voor kennisuitwisseling over best practices. Laat boeren en tuinders van elkaar leren en elkaars praktische vragen beantwoorden. Ondersteun de voorlopers die hun kennis en enthousiasme willen delen. Hier zijn programma's voor, zoals -VoorBoeren-. Ook Caring Farmers en de NMU dragen graag bij.

BRONNEN EN INTERESSANTE LINKS

[Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur](#)

[GoodFoodClub](#)

[Caring Farmers](#)

[Minister Schouten, omslag naar Kringlooplandbouw](#)

[Onderzoek Louis Bolk Instituut Kringlooplandbouw in de praktijk](#)

[Landbouwvisie van de provincie Utrecht \(2018\)](#)

[Biologische boeren & sector: Bionext](#)

[Biodynamische boeren: BD Vereniging](#)

[Grondgebonden boeren: GRONDig](#)

[Duurzaam pachtbeleid gemeente Assen](#)

[Duurzaam pachtbeleid provincie Noord Brabant](#)

[Verbod gebruik glyfosaat gemeente Den Bosch](#)

[Handreiking duurzame Gronduitgifte](#)

[Toekomst Boeren rapport](#)

[Herenboeren](#)

[Land van Ons](#)

[Aardpeer](#)

[Graas Dier Eenheid in plaats van Groot Vee Eenheid](#)

[Korte ketens](#)

[Leader project matchmaking vraag en aanbod](#)

[Constructieve zonneladder](#)

[Bermmaaisel en bokashi](#)

[De biomassavisie van Natuur en Milieu](#)

[Programma Circulair Terreinbeheer van de Biomassa Alliantie](#)

[Biltsheerlijk](#)

[Vitaal dorp Everdingen](#)

[Streekmarkt Woerden](#)

[Duurzame en gezonde voedselomgeving gemeente Almere](#)

[Convenant Spuitvrije zones gemeente Houten](#)

[Fosfaatwinning uit overstort rioolzuivering](#)

[Kennisuitwisseling 'VoorBoeren'](#)

[Food Valley](#)

[Tiny forests en tiny houses](#)

COLOFON

Dit 10-puntenplan is opgesteld door de Natuur en Milieufederatie Utrecht en Caring Farmers. Zij hebben hiervoor partners uit hun netwerk geraadpleegd, zoals collega-milieufederaties, adviesbureaus en ambtenaren van gemeenten.

Natuur en Milieufederatie Utrecht
Arthur van Schendelstraat 600
3511 MJ Utrecht
030 – 2567 351

www.nmu.nl

info@nmu.nl

Lees onze [Nieuwsbrief](#)

Volg ons op [Twitter](#)

Like ons op [Facebook](#)

